

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Полтавський юридичний інститут
Кафедра конституційного, адміністративного,
екологічного та трудового права

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ»**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 08 (D) «Право»

Спеціальність – 081 (D8) «Право»

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова

Рік набору – 2024, 2025

Полтава 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Застосування практики ЄСПЛ у кримінальному судочинстві» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 (D) «Право» спеціальності 081 (D8) «Право». Полтава: Полтавський юрид. ін-т. Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2024. 12 с.

Розробник:

Гнатюк Андрій Юрійович, асистент кафедри кримінального права і кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук

Затверджено на засіданні кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін (протокол № 1 від 28 серпня 2024 р.)

Дата оновлення – 28 серпня 2025 року
(протокол № 1 засідання кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін від 28 серпня 2025 року)

Завідувач кафедри

Іван ТІТКО

Зміст

1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Очікувані результати навчання.....	5
3. Зміст програми навчальної дисципліни.....	8
4. Обсяг і структура навчальної дисципліни	
4.1.Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання.....	9
4.2.Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання.....	10
5. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни.....	13

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Робоча програма навчальної дисципліни «Застосування практики ЄСПЛ у кримінальному судочинстві» розроблена відповідно до освітньо-професійної програми «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 (D) «Право» спеціальності 081 (D8) «Право».

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень освіти	Дидактична структура навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3,0	Галузь знань – 08 (D) «Право» Спеціальність – 081 (D8) «Право» Рівень освіти – перший (бакалаврський)	Обов’язкова	Обов’язкова
Кількість модулів – 2		Рік підготовки: 4	Рік підготовки: 4
		семестр	семестр
Загальна кількість годин – 90		8	8
		Лекції	Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,7 год. самостійної роботи студента – 3,3.		14 год.	12 год.
		Практичні/ семінарські заняття	Практичні /семінарські заняття
		26 год.	4 год.
		Самостійна робота	Самостійна робота
		50 год.	74 год.
		Види контролю: поточний контроль;	Види контролю: поточний контроль;

Мета навчальної дисципліни – формування у студентів системи теоретичних знань та практичних навичок щодо використання стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини як джерела права в Україні у кримінальному судочинстві.

Завдання:

- навчитися тлумачити норми КПК України через призму прецедентної практики ЄСПЛ;
- навчитися ефективно застосовувати конвенційні стандарти для захисту прав особи на стадіях досудового розслідування та судового розгляду;
- розвинути вміння обґрунтовувати недопустимість доказів, незаконність затримання або порушення права на захист, посилаючись на конкретні правові позиції Суду;
- опанувати порядок звернення до ЄСПЛ та механізми виконання його рішень у національній правовій системі.

Статус навчальної дисципліни у структурі освітньо-професійної програми:
обов'язкова

Пререквізити: «Теорія права», «Конституційне право України», «Цивільне право (загальна частина)», «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Основи доказування у кримінальному судочинстві», «Засади професійного захисту у кримінальному провадженні», «Процесуальні документи у кримінальному провадженні».

Кореквізити: «Криміналістика», «Теорія та практика досудового розслідування».

Постреквізити: дисципліни кримінально-процесуального циклу магістратури (за умови продовження навчання на магістерській програмі в Полтавському юридичному інституті).

2. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни «Застосування практики ЄСПЛ у кримінальному судочинстві» забезпечує формування у здобувача вищої освіти наступних загальних і спеціальних компетентностей та досягнення результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти відповідної спеціальності та освітньо-професійною програмою «Право», а саме:

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 6. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК 9. Здатність працювати в команді.

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 16. Здатність до креативності у правничій діяльності.

ЗК 17. Здатність формулювати та відстоювати власну позицію.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК 4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК 6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК 7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК 8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК 11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК 12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК 15. Здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування.

СК 16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

СК 17. Здатність здійснювати досудове розслідування кримінальних проваджень.

СК 19. Здатність обґрунтовувати рішення з юридичної справи відповідно до чинного законодавства.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен демонструвати наступні *результати навчання*:

ПРН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

ПРН 2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

ПРН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

ПРН 12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

ПРН 13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

ПРН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

ПРН 19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

ПРН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

ПРН 24. Розмежовувати інститути приватного й публічного права.

ПРН 25. Демонструвати навички планування та здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень.

ПРН 26. Формувати тактику та стратегію власних дій, спрямованих на досягнення бажаного результату.

ПРН 30. Використовувати правничі знання під час самостійного прийняття юридичних рішень.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1: Конвенційні стандарти та фундаментальні засади кримінального провадження.

Тема 1. Система захисту прав людини за ЄКПЛ та механізм діяльності ЄСПЛ.

Загальна характеристика Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Юридична природа та значення Протоколів до ЄКПЛ. Європейський суд з прав людини: структура (одноособовий склад, Комітети, Палати, Велика Палата) та правові основи діяльності. Підстави та порядок звернення до ЄСПЛ. Критерії прийнятності заяви. Форма та зміст заяви до Суду. Порядок ухвалення рішення ЄСПЛ та механізм його виконання на території України. Роль Комітету міністрів Ради Європи.

Тема 2. Практика ЄСПЛ як інструмент забезпечення справедливого суду в Україні.

Практика ЄСПЛ як джерело права в Україні: законодавче регулювання та судова практика. Сфери застосування практики ЄСПЛ при здійсненні кримінального судочинства. Конвенційна концепція «право на справедливий суд» (ст. 6 ЄКПЛ) та її

структурні елементи (доступ до суду, незалежність, безсторонність, розумні строки). Автономне тлумачення понять «кримінальне обвинувачення» та «суд, встановлений законом». Способи виправлення (відновлення) порушеного права особи на справедливий суд на національному рівні.

Тема 3. Застосування засад верховенства права та поваги до людської гідності.

Реалізація засади верховенства права через призму рішень ЄСПЛ (якість закону, юридична визначеність). Реалізація засади поваги до людської гідності. Заборона катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження (ст. 3 ЄКПЛ). Матеріальний та процесуальний аспекти ст. 3 ЄКПЛ. Повага до людської гідності в контексті умов тримання під вартою та надання медичної допомоги.

Тема 4. Процесуальні гарантії прав особи: недоторканність, захист та презумпція невинуватості та ін.

Недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 8 ЄКПЛ): критерії законного втручання. Практика ЄСПЛ щодо проведення обшуків та оглядів. Презумпція невинуватості у практиці ЄСПЛ. Публічні висловлювання посадових осіб про винуватість особи. Засада забезпечення права на захист: право на юридичну допомогу та доступ до захисника на початкових етапах. Свобода від самовикриття. Мова судочинства і право скористатись послугами перекладача

Тема 5. Забезпечення права на свободу та правомірність обмеження майнових прав.

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному процесі. Обґрунтованість підозри та законність затримання. Практика ЄСПЛ при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Втручання у право власності (ст. 1 Першого протоколу). Критерії законності, суспільного інтересу та пропорційності при арешті майна.

Модуль 2: Заходи забезпечення, доказування та спеціальні процедури у світлі практики ЄСПЛ.

Тема 6. Практика ЄСПЛ щодо запобіжних заходів та тримання під вартою.

Застосування практики ЄСПЛ при обранні, продовженні та скасуванні запобіжних заходів. Використання практики ЄСПЛ при обґрунтуванні ризиків (переховування, тиск на свідків, перешкоджання). Використання практики ЄСПЛ в контексті тримання під вартою та домашнього арешту. Стандарти автоматичного продовження строків тримання під вартою. Оцінка законності затримання як тимчасового запобіжного заходу.

Тема 7. Стандарти доказування та критерії допустимості доказів.

Актуальні напрямки застосування практики ЄСПЛ у кримінальному процесуальному доказуванні. Стандарт «обґрунтованої підозри». Стандарт доведення «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt). Істотне порушення конвенційних прав як підстава для визнання доказів недопустимими. Використання практики ЄСПЛ в правових позиціях ВС щодо допустимості доказів.

Тема 8. Доктрина «плодів отруєного дерева» та винятки з неї.

Правило «плодів отруєного дерева» (Fruit of the poisonous tree) у практиці ЄСПЛ. Застосування доктрини у національній судовій практиці. Винятки з правила: «неминуче виявлення доказів» та «очищення від бруду». Специфіка використання практики ЄСПЛ по застосуванню доктрини «плодів отруєного дерева» в правових позиціях ВС.

Тема 9. Провокація злочину: критерії ЄСПЛ та національна практика.

Провокація злочину як підстава визнання доказів недопустимими. Маркери провокації: змістовний та процесуальний критерії. Аналіз фундаментальних рішень: «Тайшейро де Каштро проти Португалії», «Раманаускас проти Литви», «Санду та інші проти Молдови». Особливості доказування факту провокації в національному процесі. Правові позиції ВСУ та ВС щодо провокації злочину та перевірки заяв про підбурювання.

4. ОБСЯГ І СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання

Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
	Усього	У тому числі		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота студентів
Модуль 1.				
Тема 1: Система захисту прав людини за ЄКПЛ та механізм діяльності ЄСПЛ	7	1	2	4
Тема 2: Практика ЄСПЛ як інструмент забезпечення справедливого суду в Україні.	7	1	2	4
Тема 3: Застосування засад верховенства права та поваги до людської гідності.	9	1	4	4
Тема 4: Процесуальні гарантії прав особи: недоторканність, захист та презумпція невинуватості.	10	2	4	4
Тема 5: Забезпечення права на свободу та правомірність обмеження майнових прав.	10	2	4	4
<i>Разом</i>	43	7	16	20
Модуль 2.				
Тема 6: Практика ЄСПЛ щодо запобіжних заходів та тримання під вартою.	12	2	2	8
Тема 7: Стандарти доказування та критерії допустимості доказів.	12	2	2	8
Тема 8: Доктрина «плодів отруєного дерева» та винятки з неї.	15	1	2	4
Тема 9: Провокація злочину: критерії ЄСПЛ та національна практика.	16	2	4	10
<i>Разом</i>	47	7	10	30
Усього годин / кредитів ECTS	90 3,0	14	26	50

4.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
	Усього	У тому числі		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота студентів
Модуль 1.				
Тема 1: Система захисту прав людини за ЄКПЛ та механізм діяльності ЄСПЛ	7,5	1	0,5	6
Тема 2: Практика ЄСПЛ як інструмент забезпечення справедливого суду в Україні.	7,5	1	0,5	6
Тема 3: Застосування засад верховенства права та поваги до людської гідності.	8,5	0,5		8
Тема 4: Процесуальні гарантії прав особи: недоторканність, захист та презумпція невинуватості.	7,5	1	0,5	6
Тема 5: Забезпечення права на свободу та правомірність обмеження майнових прав.	9	0,5	0,5	8
<i>Разом</i>	<i>40</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>34</i>
Модуль 2.				
Тема 6: Практика ЄСПЛ щодо запобіжних заходів та тримання під вартою.	12,5	2	0,5	10
Тема 7: Стандарти доказування та критерії допустимості доказів.	12,5	2	0,5	10
Тема 8: Доктрина «плодів отруєного дерева» та винятки з неї.	10,5	2	0,5	8
Тема 9: Провокація злочину: критерії ЄСПЛ та національна практика.	14,5	2	0,5	12
<i>Разом</i>	<i>50</i>	<i>8</i>	<i>2</i>	<i>40</i>
Усього годин / кредитів ECTS	90 3,0	12	4	74

5. РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. *Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять*

Форми організації освітнього процесу: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи;

Види навчальних занять: лекції, практичні заняття, індивідуальні заняття, консультації.

5.2. Самостійна робота здобувачів вищої освіти

Самостійна робота сприяє кращому засвоєнню матеріалу з навчальної дисципліни та формуванню навичок і вмінь одержувати додаткові знання. Формами самостійної роботи є:

- підготовка до практичних занять, виконання завдань за темами практичних занять;
- робота в інформаційних мережах, зокрема, ознайомлення із судовими рішеннями в митних справах, розміщеними в Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також із релевантними рішеннями Європейського суду з прав людини, оприлюдненими на сайті Міністерства юстиції України.

5.3. Освітні технології та методи навчання

Освітні технології: проблемне навчання, контекстне навчання, студенто-центроване навчання, аудіо-візуальні технології, наукові дискусії, інтерактивні технології, ІТ-технології тощо;

Методи навчання: поєднання словесних, наочних та практичних методів, метод проблемного викладання, прес-конференції, ділові ігри, мозкові штурми, моделювання професійних ситуацій, кейс-метод, метод дискусії.

5.4. Форми педагогічного контролю та система оцінювання якості сформованих компетентностей за результатами засвоєння навчальної дисципліни

Оцінювання результатів засвоєння навчальної дисципліни передбачає проведення поточного та підсумкового контролю і здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи.

Поточний контроль знань включає:

- контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на *лекційних заняттях* із застосуванням таких засобів: усне, письмове або експрес-опитування. За підсумками поточного контролю на лекціях студенти можуть отримати від 0 до 4 балів;

- контроль якості засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни на *практичних заняттях* із застосуванням таких засобів: усне, письмове або експрес-опитування, виконання тестових завдань, розв'язання практичних завдань або задач, захист кейсу, підготовка і захист есе або реферату. За підсумками практичних занять упродовж семестру студент може отримати від 0 до 28 балів;

За усні відповіді на практичному занятті, виконання ситуативних і тестових завдань здобувач вищої освіти може отримати бали за чотирибальною шкалою (0, 3, 4, 5 балів).

Переведення оцінки за результатами 2-х модулів практичних занять (5+5) за шкалою від 0 до 28 балів здійснюється із застосуванням *коефіцієнту*, що дорівнює $28 : 10 = 2,8$. Сума отриманих студентом балів множиться на даний коефіцієнт, а отриманий добуток сумується разом із оцінками за результатами інших видів робіт.

- протягом семестру студенти виконують завдання для *самостійної роботи* (підготовка процесуальних документів, усної доповіді, презентації, есе, реферату тощо). Максимальна кількість балів за самостійну роботу – 8.

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за результатами здійснення поточного контролю знань – 40 балів. Мінімальна оцінка результатів поточного контролю та самостійної роботи, за якої студент отримує залік, становить 20 балів.

Розподіл балів між формами організації освітнього процесу і видами контрольних заходів:

Лекційні заняття	Практичні заняття (поточний контроль)		Самостійна робота	Загальна кількість балів	Загальна оцінка знань
	Модуль № 1	Модуль № 2			
max 4	max 5*2,8	max 5*2,8	max 8	max 40	max 100

5.5. Навчально-методичне та інформаційне забезпечення навчальної дисципліни

5.5.1. Нормативно-правові акти.

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.08.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.08.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 21.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.08.2025).
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>. (дата звернення: 28.08.2025).
5. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постанова Кабінету міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.08.2025).

5.5.2. Література

Основна література

1. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні: навч.-практ. компендіум / І. В. Гловюк, М. М. Стоянов, В. А. Завтур. Одеса: Гельветика, 2020. 420 с.
2. Дроздов О. М., Дроздова О. В. Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд. Харків : Видавничий будинок «Фактор», 2018. 624 с
3. Дроздов О. М. Кримінальне провадження за новоявленими або виключними обставинами: нові виміри за європейськими стандартами. *Право України*. 2018. № 1. С. 196-213.
4. Капліна О., Котова О. Критерії правомірності обмеження права власності під час арешту майна у кримінальному провадженні в світлі практики Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2019. № 9. С. 65-84.
5. Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія. Ніжин : ТОВ "Видавництво "АспектПоліграф", 2013. 228 с.
6. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. 9-ме вид. Київ: Правова Єдність, 2021. 458 с.
7. Тітко І.А. Критерії та правила допустимості доказів у кримінальному провадженні: огляд практики Верховного Суду : Захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина:

галузево-правовий дискус. Колективна монографія. Харків: Видавництво «Право», 2023. 440 с. – С. 341-355.

8. Туманянц А.Р., Крицька І.О. Стандарти забезпечення законності здійснення негласної діяльності у кримінальному процесі крізь призму правових позицій Європейського суду з прав людини. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. С. 111–123.

9. Юхименко К.А., Тітко І.А. Винятки з концепції «плодів отруєного дерева»: застосування у судовій практиці. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4, С. 377-384 DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.68> (дата звернення: 28.08.2025).

Додаткова література

1. Вапнярчук В.В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 70. С. 405-409. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259161/255819>

2. Скрипник Д.О. Правові позиції Верховного Суду в кримінальному провадженні : монографія / за наук. ред. В.К. Волошина. Київ: Алерта, 2024. 232 с.

3. Шило О.Г., Бабаєва О.В., Меркулов М.О. Доктрина неминучого виявлення в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Светіна проти Словенії»: генеза та практика застосування. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук.пр./ редкол.: В.І. Борисов та ін.* Харків: Право, 2019. Вип.38. С.58-74.

5.5.3. Інтернет-ресурси.

1. Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/> (дата звернення: 28.08.2025);

2. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/> (дата звернення: 28.08.2025);

3. Офіційне інтернет-представництво Президента України : <https://president.gov.ua/> (дата звернення: 28.08.2025);

4. Офіційний сайт Конституційного Суду України : <http://www.ccu.gov.ua/> (дата звернення: 28.08.2025);

5. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 28.08.2025).

6. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 28.08.2025).